

Elbe István

Az őrzők számvetése

Mostanában több helyről is azzal a váddal illetnek bennünket, hogy nem látatjuk eléggé magunkat, nem mutatjuk be kellő részletességgel a nemzeti könyvtár feladatait, éppen futó programját. Ezért is történhet meg az, hogy a sajtó összehord hetet-havat, és különböző találgatások jelennek meg a könyvtár jövőjét illetően. Könnyű mentség lenne – még akkor is, ha részben igaz –, hogy a könyvtárosok nem szeretik a rivaldafényt, azért választották ezt a szakmát, mert itt el lehet bújni a könyvek közé, és békés körülmények között, gőzhangya szorgalommal lehet feldolgozni és rendszerezni az információkat. Tény és való, az Országos Széchényi Könyvtárral mostanában sokat foglalkozik a (bulvár)sajtó, és olvasva a cikkeket megállapítható, hogy legtöbbszörnek vajmi kevés fogalma van arról, hogy mit is csinálunk mi itt, ebben az irdatlanul nagy épületben, a Budavári Palotában. Sok esetben sajnos még a könyvtár alapítójának személyével sincsenek tisztában, rendre megspórolnak egy ékezetet Széchényi Ferenc nevéből. Az viszont komolyabb gond, hogy lassan már 20 éve a döntéshozók sem képesek pozicionálni a magyar nemzet könyvtárát. Közben Európa tőlünk nyugatra és keletre eső tájain sorra megépültek a korszerű, modern könyvtárak, legtöbbször az adott állam presztízsbetűzésaként, néha már-már túlzottan gigantikus vagy futurisztikus külsővel, sokszor neves építészek tervei alapján. Elég lenne csak követni a jó példát. De javasolom, lebbentsük fel a fátylat legalább egy részterületről, és nézzük meg, mi folyik a kulisszák mögött a nemzeti könyvtárban. Itt van mindjárt a *Bibliotheca Scientiae et Artis* sorozat 11. kötete, amely ráadásul a könyvtár alapításának 215. évfordulója alkalmából született, témája a nemzeti könyvtár alapítója és gyűjteményei.

Most, amikor első számú nemzeti intézményünk komoly változás előtt áll, amelynek tétje egy modern, minden értelemben 21. századi kulturális intézmény megszületése, érdemes számot vetni a tudományos kutatások területén eddig elért eredményekről, és felvázolni a még ránk váró teendőket. Informatikai algoritmusokkal teleírt világunkban hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy még nagyon sok feltáratlan terület van, amelynek legnagyobb részét analóg módon kell feldolgoznunk ahhoz, hogy nyugodt szívvel léphessünk a digitális térbe. Tömören fogalmazhatunk úgy is: ameddig ezeket a feladatokat nem végezzük el, a 20. század fogságában maradunk. Az intézményben folyó tudományos

kutatásoknak is elsősorban ezt a célt kell szolgálniuk: a még feltáratlan, vagy csak részlegesen feltárt területek mielőbbi tudományos igényű feldolgozását és elérhetővé tételét. Ez az igazi kihívás, tudományos kutatóhoz és könyvtárhoz méltó feladat, és nem is kevés!

A kötet szerkesztői, Deák Eszter és Dede Franciska szép ívet húzva három fejezetbe sorolták a tanulmányokat. A kötet bemutatása során én ezt a sorrendet egy kicsit összekuszáltam, és előtérbe helyeztem azokat a tanulmányokat, amelyek az alapító gyűjteményével foglalkoznak.

Miskolczy Ambrus professzor felvezető tanulmánya megfelelő keretet és alapot ad arra, hogy Széchényi Ferencet és életművét elhelyezzük a történelmi térben és időben. Ebből kiindulva könnyebben felmérhető a könyvtáralapítás jelentősége és a magyar, illetve nemzetközi kulturális életre gyakorolt hatása. Széchényi Ferenc maga korában nemcsak mecénás, hanem nagyon jó PR-szakember is volt. A könyvtárosokkal ellentétben ő tudta, hogy nem elég valami nagyot tenni, de azt megfelelő módon reklámozni is kell. Ezért kinyomtatta könyvtára katalógusát, és elküldte szerte az országba és a határokon túlra befolyásos, a kultúrát támogató tudósoknak és politikusoknak. Cselekedetét nem lehet öncélúnak tekinteni, a becsvágy mellett a magyar hazán belüli példamutatás vezérelte, ezzel mintegy felhívást intézett a kortársakhoz: tessék a nemzet kulturális felemelkedése érdekében áldozatot hozni! Az idegen nemzetek fiainak pedig meg szeretne volna mutatni, hogy a Habsburg császár birodalmán belül létezik egy művelt nép, amely önálló helyet követel magának Európa kulturális térképén.

Deák Eszter tanulmányában az alapítót mint kulturális mecénást mutatja be a könyvtára gyarapítása érdekében kifejtett széles körű levelezése tükrében. „Széchényi könyvkereskedőinek az 1795–1800 közötti időszakból fennmaradt levelei és a mellékelt könyvjegyzékek bizonyítják, milyen intenzitással folyt ebben az időben a hungarikavásárlás, s értékes adalékot nyújtanak arra nézve is, hogy az egyes művek milyen forrásokból és milyen közvetítéssel kerültek be a nemzeti könyvgyűjteménybe.” (38. p.)

A tanulmány egyúttal összegzése is az eddig végzett kutatásoknak, amelyek a Széchényi-tudástár egyik bázisát adják. A Széchényi-tudástár ugyanis az Országos Könyvtári Rendszer-projekt keretében a könyvtár 21. századi megújulásának egyik alapköve lesz. Az alapító munkássága és az alapgyűjtemény elérhető lesz a virtuális térben is, és a magyar művelődéstörténeti kutatásoknak megkerülhetetlen forrásává válhat.

A Széchényi-tudástár másik bázisa maga az alapgyűjtemény, amelyről *Matolay Katalin* tanulmányában olvashatunk. Széchényi Ferenc az 1802-es alapítást követően haláláig, 1820-ig gyarapította a könyvtár állományát. A könyvek mellett kisnyomtatványok, kéziratok, oklevelek, kották, térképek, metszetek, címerek gazdagították a gyűjteményt. Az alapítói könyvtár nyomtatványgyűjteményét egészen az 1868–74-es átfogó könyvtárrendezésig, az úgynevezett müncheni szakrendszerre való áttérésig, külön egységként kezelték. Ezt követően a könyvek és egyéb nyomtatványok szakrendi bontásban a könyvtár egységes állományába tagozódtak be. Az alapítás 200. évfordulóján született meg az az elhatározás, hogy ismét rekonstruálják az alapkönyvtárat. Ennek eredményeként jött létre az 5. emeleti főigazgatói folyosón látható állandó kiállítás. Matolay Katalin a rekonstrukció nehézségeit, ezen belül az első félbemaradt kísérlet tapasztalatait taglalja. A tanulmány szerzőjének vezetésével, a könyvtár keretében működő Retrospektív Feldolgozó Osztály egyik kiemelt feladata az alapítói kötetek számbavétele és legalább a virtuális rekonstrukció meg-

valósítása. A munka óriási kultúrtörténeti jelentősége akkor érthető igazán, ha figyelembe vesszük, hogy az alapítói kötetek mellett számos jelentős magángyűjtemény olvadt a nagy egészbe. Kölcsey könyvtárát már sikerült rekonstruálni, de például még a törzsgyűjteményben „lappang” Batsányi könyvtára, hogy csak egyet említsék a jó néhány hagyaték közül. Szintén a Széchényi-tudástárat gazdagítja az alapító könyvgyűjteményében található könyvek tudományos szintű kötetstörténeti vizsgálata.

Érdi Marianne tanulmánya a Széchényi-gyűjteményben található kötetstípusok stílusjegyeit mutatja be, összehasonlítva a késő barokk kor európai könyvkötészetének és díszítőművészetének jellegzetes vonásaival. A tanulmány részletesen bemutatja a kor manufaktúráját és iparművészetét, a könyv kötése során alkalmazott különböző technikákat, amelyek egyedisége szintén számos kultúrtörténeti információt tartalmaz. E tanulmány is bizonyosság arra, hogy a nemzeti könyvtár Restauráló és Kötészeti Osztályán a napi feladatok ellátása mellett magas szintű tudományos kutatás folyik.

Csak mostanában lép át a zenetörténészek szűk társaságán, és kezd beépülni a köztudatba a Széchényi család zenei jártassága és némely tagjának zeneszerzői ambíciója. *Kelemen Éva* tanulmányából megtudhatjuk többek között, hogy a Zeneműtárunk alapjait is Széchényi Ferenc vetette meg, aki „tervszerűen bővítette családi kottatárát: zongoraszonátákat, -variációkat és népszerű operaátiratokat vásároltatott vagy másoltatott.” (46. p.) A család zene iránti rajongása és szeretete Ferenc gróf nagyobbik fiában, Lajosban bontakozott ki leginkább. Több hangszeren játszott és zenedarabokat is komponált. Gyerekei mellé Mátray Gábor személyében zenetudóst fogadott nevelőnek, aki később majd 30 éven keresztül vezette a Széchényi Könyvtárat, és komoly zeneműgyűjteményekkel gyarapította azt. Ezután felmerülhet-e valakiben is a kérdés, hogy a Zeneműtár nem szerves része a Széchényi Ferenc által alapított könyvtárnak? A tanulmány az egyenes ági leszármazottak zenei műveltségének és tudásának bemutatásával folytatódik. Igazi kalandos eseményekről és kuriózumokról olvashatunk még. Például, hogyan érkezett meg Széchényi Ödön – a későbbi Tűzpassa – Párizsba, az 1867-es világi kiállításra, és ki üdvözölte őt elsőként? A zeneszerető Széchényi családhoz kapcsolódik *Mikusi Balázs* nyomozása is. A detektívregényeket megszégyenítő, lebilincselő stílusban írt tanulmányának már a címe is rejtély: *Ki volt „Graf Zizjini”?* Az oknyomozó írás Haydn-kottatár rekonstrukciójához nyújt érdekes adalékokat.

Az alapítói gyűjteményegységek bemutatásának sorát a térképgyűjtemény ismertetése zárja, amely Széchényi Ferenc legkedvesebb állományegysége volt, és amelyet haláláig féltő gonddal gyarapított. Ennek ellenére a kor szokása szerint a nem könyv jellegű dokumentumokra a könyvtár őrői nem fordítottak kellő hangsúlyt, és az átadás-átvételkor sok esetben nem készültek tételes leírások, ezért sokkal erősebben ki voltak téve az elkallódás veszélyének. Így hát az utókorra maradt az a komoly feladat, hogy feltárja, megfejtse, majd elvarrja a szálakat. Ennek a nehéz feladatnak a bemutatására most *Dankó György* vállalkozott Széchényi Ferenc térképeiről írott munkájában. A tanulmány, hasonlóan az előzőkben már említettekhez, számadatokkal alátámasztott összegzése az elvégzett kutatásnak és kijelölése a még hátralevő feladatoknak. Ugyanakkor itt is találkozunk rejtéllyel, amely további kutatásokra ösztönöz. Sherlock Holmes legyen a talpán, aki el tudja dönteni például, hogy vajon a Széchényi Könyvtár első igazgatója, Miller Jakab Ferdinánd, az engedély nélküli könyveladásokat leplezendő, távolította el a grófi ex librist az egyik

kötetből, és helyezte bele a magáét, vagy ténylegesen ő szerezte meg később ezt az értékes művet.

Külön színfoltjai a tanulmánykötetnek a speciális gyűjteményrészek és az egyes dokumentumok kutatási eredményeiről szóló beszámolók.

Széchenyi Ferenc példáját sokan követték, ennek köszönhetően számos hagyaték került a nemzeti könyvtár birtokába, de a hungarikagyűjtemények sorából is kiemelkedő Apponyi Sándor könyvadomány. Talán épp a könyvritkaságok értéke miatt vetült kevesebb figyelem feleségének, Eszterházy Alexandrának az ajándékozására.

Zichy Mihály a feledés homályából hozza elénk, és mutatja be Apponyi Sándorné adományát. *Simon Bernadett* az 1896-os millenniumi kiállítás helyszínére, a Városligetbe kalauzol bennünket, ahol a Magyar Nemzeti Múzeum, és ezen belül a Széchenyi Könyvtár is bemutatkozott. A kiállított tárgyakat, így a könyvtár gyűjteményének értékes darabjait is „szakemberekből álló zsűri értékelte”, függetlenül attól, „hogyan azok nem hatottak az újdonság erejével”. Elődeink ugyanis nagyra értékelték, hogy a könyvtár munkatársai „A kincsek tudományos igényű feldolgozásával, illetve megmentésével az utókor számára a kiállítás hármas célját: a múlt, jelen és jövő együttes megjelenítését tették lehetővé.” (154. p.) A könyvekbe írt tulajdonosi bejegyzések sokszor fontos művelődéstörténeti adalékok szolgálnak és egy-egy dokumentum sorsáról is sokat elmondanak.

Dalloul Zaynab tanulmányában a Régi Nyomtatványok Tárában őrzött néhány ősnymtatvány tulajdonosi bejegyzését veszi górcső alá, és így példákön keresztül megvilágítva látjuk ennek a kutatási területnek a fontosságát.

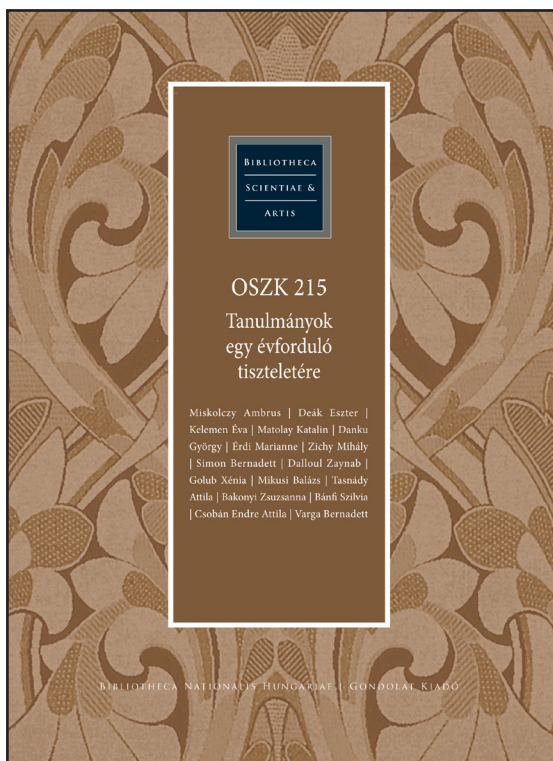
Nagyot ugorva az időben és műfajban, de továbbra is a sajtótermékeknél maradván, *Tasnádi Attila* izgalmas írását olvashatjuk a kádári éra sokszorosított grafikáiról. Az 1960-as, 70-es években a témájukban erősen átideologizált képzőművészeti alkotások tömeges terjesztésével próbálták a korizlést befolyásolni. Ami egykor tucatáru volt, manapság igazi kincs, az utókor fiatal kutatói már csak néhány közgyűjteményben találhatnak rá ezekre a művekre. Éppen ezért a Plakát- és Kísnyomtatványtárnak óriási feladata és szerepe van: az országban egyedülként megőrizni azokat az egy- vagy néhánylapos nyomtatványokat, amelyek a közhasználatban kérészerűtlenek. A nyomdászat és a nyomdák világa mindig is szorosan kapcsolódott a könyvtárhoz, ez talán nem is szorul különösebb magyarázatra. Ebben a tanulmánykötetben is több nyomdászattörténeti tanulmányt olvashatunk. Elsőként *Golub Xénia* írását, aki a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda egyik 1817-es cirill betűs kiadványának kutatása során körvonalazza a korabeli bolgár könyvnyomtatás magyarországi jelentőségét. *Bánfi Szilvia* tanulmányában Raphael Hoffhalter nyomdász életútját követve kalauzol el minket Gyulafehérvárra, János Zsigmond udvarába, ahol a bécsi nyomdász az unitáriusok szolgálatába állt. Hoffhalter rövid erdélyi ténykedése alig ismert és nehezen feltérképezhető. Sokszor csak a nyomtatványokban használt tipográfiai jegyek összehasonlítása szolgál róla információval. Az első budai könyvnyomtató műhely (1473) alapításához képest az első pesti nyomda viszonylag későn, 1756-ban kezdte meg működését. *Varga Bernadett* az Eitzenberger-nyomda történetét mutatja be, és kísérletet tesz a családi vállalkozásban működött nyomda kiadványainak címlapján feltüntetett nevek alapján a rokonsági szálak kibogozására. Közben még egy jól jövedelmező kis zugnyomdászatra is fény derül.

Csobán Endre Attila írásában a Széchenyi-alapgyűjtemény egyik értékes kötetének díszcímlapját mutatja be művészettörténeti alaposággal. Az 1627-ben Kölnben kiadott

mű címlapjának jelképrendszere II. Rudolf német-római császár dicsőségét jeleníti meg. Külön kutatásra érdemes terület a magyar hivatali nyelv kialakulásának és fejlődésének vizsgálata. *Bakonyi Zsuzsanna* tanulmányában a nagyszombati levéltár 16. századi gazdag magyar misszilisgyűjteményét vizsgálta át. A korabeli periratok nyelvvezete, stílusa széles tárháza a különböző tudományterületeken folyó kutatásoknak.

A tanulmányokat olvasva megfogalmazódhat bennünk az a felismerés, hogy csak akkor válhatunk Széchenyi Ferenc méltó utódaivá, ha az egyéni érdekeket félretéve, az elmúlt századokban felépített műzsák templomának nem a szétvert romjain, hanem meglévő biztos alapjainak továbbépítésén munkálkodunk. Ez a páratlan kincs, amelyet az Országos Széchenyi Könyvtár őriz, igazi hungarikum, kultúránk, önazonosságunk védjegye a világ számára. Írott nemzeti örökségünket, az alapító szándékát is tiszteletben tartva, egyben megőrizve, 217 év után végre egy méltó szentélyben kell elhelyezni. Olyanban, amely a nemzet szimbólumává válhat az ország fővárosában. A múlt ismerete és tisztelete nem gáncsvetés a jövőnek, hanem az a tudásbázis, amely a folyamatos fejlődés alapját biztosítja. Ezt őrzőknek, írástudóknak és döntéshozóknak egyaránt érdemes szem előtt tartani.

OSZK 215 : tanulmányok egy évforduló tiszteletére / Miskolczy Ambrus [et al.] ; [szerk. Deák Eszter, Dede Franciska]. - Budapest : Bibl. Nationalis Hungariae : Gondolat Kiadó, 2018.

3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K